

КОЛОРОНІМИ В СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ІСПАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Чернецька Н.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

n.chernetska@kubg.edu.ua

У статті досліджуються варіації перекладу фразеологізмів в іспанській мові, складовою частиною яких є кольороназва. Аналізується, наскільки значення колороніма може впливати на загальне значення фразеологічної одиниці. Дослідження колоронімів іспанської мови та їх зіставлення з кольороназвами в українській мові показують, що фразеологічні одиниці з колористичним компонентом характеризуються певною схожістю. Вони є засобом образного зображення явищ навколишньої дійсності, що одночасно збагачують інтелект та духовний світ людини.

Ключові слова: фразеологізм, колір, кольороназва, колоронім, відтворення фразеологізмів із колористичним відтінком, іспанська мова.

Чернецкая Н.В.

Колоронимы в структуре фразеологизмов в испанском и украинском языке

В статье исследуются способы перевода фразеологизмов в испанском языке, в которых составной частью является цвет. Анализируется, насколько значение цветообозначения может влиять на общее значение фразеологической единицы. Исследования колоронимов в испанском языке и сопоставление их с цветообозначениями в украинском языке показывают, что фразеологические единицы с колоронимом характеризуются некоторым сходством. Они являются средством образного изображения окружающей действительности, одновременно обогащая интеллект и духовный мир человека.

Ключевые слова: фразеологизм, цвет, цветообозначение, колороним, воспроизведение фразеологизма с цветообозначениями, испанский язык.

N. Chernetska

Colour names in the structure of phraseological units in Spanish and Ukrainian

Phraseological units which include colour names in Spanish language are investigated. The author analyses how color terms may influence on the total meaning of a phraseological unit. The article deals with the national cultural component "colour" in the phraseological units in Spanish language. The subject of the research determines the application of the comparative method. In this connection we use the linguistic facts of some national variants in Spanish language as well as in Ukrainian language. The results of the article confirm the forming of the national symbolism of colour in Spanish under the influence of the extralinguistic factors, transforming the colour into the national cultural component. The research materials and results can be applied in the sphere of such contiguous disciplines as intercultural communication, linguistics, translation theory and practice, studying Spanish by Ukrainian-speaking students, as well as in writing test books and other teaching material on lexicology. Research of colour names in Spanish language with its comparison with Ukrainian colour names shows that phraseological units with colour names are characterized with some similarity. Phraseological knowledge facilitates the reading of political essays as well as works of literature. The process of thinking in the educational progress cannot be overrated. In this learning the images are the material for solving the tasks. These images are phraseological units with colour names. They are the means of figurative images of ambient reality and simultaneously they enrich the intellect and spiritual inner awarenesses of an individual.

Key words: phraseological unit, colour, colour word, translating of the phraseological units with colour term, Spanish language.

Вступ. Актуальність питань, які пов'язані з міжкультурним спілкуванням, набула в наш час надзвичайної гостроти. Унаслідок цього спостерігається підвищена увага до вивчення

мов в тісному зв'язку з культурою народу-носія мови. Безсумнівний інтерес в цьому плані становлять фразеологічні одиниці, які наділені комунікативною цінністю, оскільки в них яскраво

відображається матеріальна та духовна культура нації.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Останнім часом значно зросла кількість публікацій, присвячених дослідженню функціонування фразеологізмів в різних сферах комунікації. На матеріалі іспанської, англійської, німецької, польської, російської мов написано багато праць, де предметом аналізу є фразеологічні групи, які об'єднані наявністю в них спільного компонента. Це праці Т.В. Писанова, В.Г. Кульпіна, Е.Р. Малофєєва, Г.В. Башутіна, Е.В. Белкіна, І.А. Бурбуля. У цих роботах описують різноаспектні відносини людини з предметами реального світу, з іншими людьми; характеризуються фізичні, психічні, моральні якості людини; аналізується внутрішня структура фразеологізмів (компонентний склад), особливість їх функціонування. Але в більшості випадків проблемам виявлення та вивчення зв'язків фразеології та культури досі приділяється недостатньо уваги.

Існує значна кількість робіт, які присвячені дослідженню тематичної групи кольороназв (праці В.Г. Кульпіної, Н.Б. Бахіліної, А.І. Белова) [3]. Кольори та кольороназви користуються підвищеною увагою лінгвістів. Достатньо детально досліджена соціокультурна метафорика кольороназв. Не викликає сумнівів той факт, що в різних культурах символіка одних і тих самих кольорів різна.

Останнім часом проблема відображення в мовних одиницях національно-культурної специфіки народу-носія мови привертає увагу багатьох дослідників. Але в більшій кількості робіт джерелом країнознавчої інформації були дослідження лексичних, а не фразеологічних одиниць мови. Фразеологізми, з точки зору відображення в них рис національно-культурної специфіки, досліджені значно менше, хоча ці одиниці представлені в мові дуже широко.

Фразеологія — це особливий розділ мовознавства, що вивчає стійкі мовні звороти та вирази, фразові дієслова та фраземи, лексичні одиниці або вирази, в яких значення складається з комбінації слів, які не потребують аналізу кожного з його компонентів. Фразеологія виникла в ХХ столітті завдяки швейцарському вченому Шарлю Баллі. Він був першим, хто обґрунтував необхідність вивчення фразеології як науки. Він розглядав фразеологізми як стійкі вирази з різним ступенем зв'язаності компонентів [5]. Базові об'єднання у вивченні фразеології також відомі як фраземи або фразеологічні одиниці. Фразеологічні одиниці — це двомовна або багатомовна група слів, які мають відносну синтаксичну та семантичну стабільність, можуть бути ідіоматичними, а також включати конотації та виконувати емпатичну функцію, тобто виділяти слово за рахунок надання йому емоційного забарвлення. Іншими

словами, фразеологізм — це ідіоматичний вираз, що висвітлює національний колорит мови, має свої корені й наділяє додатковими знаннями. У статті ми розглянемо приклади фразеологізмів з кольороназвами в іспанській мові та віднайдемо їх аналоги в українській мові.

На матеріалі іспанської мови подібних досліджень дуже мало (Н.М. Фірсова, Т.В. Писанова, О.С. Чеснокова, А.В. Вернер, В.В. Яковлева), незважаючи на те, що іспанська мова належить до найпоширеніших мов світу, таким чином представляючи численний та цікавий матеріал. Дослідження національно-культурної специфіки фразеологізмів та колоронімів слід розглядати як одне з важливих завдань сучасної іспаністики.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю висвітлення проблем відтворення іспанських фразеологізмів з компонентом кольору в лінгвокультурологічному аспекті на матеріалі іспанської мови. У лінгвістиці останніми роками значно підвищився інтерес до дослідження колоронімів як прошарку лексики, що відображає сприйняття дійсності певною нацією. Колір вважається психологічно-емоційно-культурним явищем, за допомогою якого відображаються емоційний та ментальний стан людини, її риси характеру, соціальні та культурні аспекти життя народу.

Об'єктом дослідження є фразеологізми сучасної іспанської мови, у структурі яких присутні назви кольорів.

Предметом дослідження є колороніми як компоненти фразеологічних одиниць іспанської мови.

Метою дослідження є ознайомлення з іспанськими фразеологізмами з колористичним відтінком, а також встановлення найбільш адекватних відповідників та можливих шляхів відтворення їх українською мовою.

Основні завдання дослідження:

- дослідити особливості функціонування колоронімів у структурі фразеологізмів в іспанській та українській мовах;
- з'ясувати, наскільки значення колороніма може впливати на загальне значення фразеологічної одиниці;
- виявити семантичні можливості компонентів фразем;
- розглянути, якою мірою психологічне трактування кольору відображено у фразеологізмах в іспанській та українській мовах.

Методологія дослідження. Методологічною базою статті став комплексний підхід до аналізу національно-культурної семантики кольору в іспанській та українській фразеології, який визначив застосування конкретних методів та прийомів: спостереження та аналітичний опис мовних фактів, компонентний та контекстоло-

гічний аналіз, функціональний, порівняльний та дослівний переклад.

Феномен кольору є основним предметом багатьох фундаментальних наук та їх невід'ємною частиною. Кольорове сприйняття світу знаходить своє відображення в лексичній і фразеологічній системі мови. Властивість кольорів відігравати роль символу чогось пов'язана з особливостями взаємодії між кольором та когнітивними, емоційними процесами. Колороніми (від латин. *color* — колір, грец. *οἶμα* — ім'я), або кольороназви визначаються як лексеми, денотативним значенням яких є ознака кольору [2].

З психологічної точки зору, кольоросприйняття — це специфічні реакції ока та мозку на частоту коливання світла. Основні одиниці кольору поділяються на хроматичні (кольорові) та ахроматичні (не кольорові). Хроматичні кольори включають сім кольорів спектра: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій та фіолетовий. Ахроматичні кольори включають: чорний, білий і сірий. За своєю природою вони також поділяються на прості та складні [8].

Фразеологічні одиниці — це носії життєвого досвіду нації, що яскраво відображають спостереження над навколишнім світом. Це зумовлює особливості їх вживання у мовленні. Вони відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей; люди, в свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, в тому числі ознак за кольором [4, 425]. Частотність використання сталих висловів залежить від віку людини та від її життєвого досвіду. Дитина, наприклад, сприймає фразеологізми буквально через різницю в типі мислення дорослого та дитини. Мислення, як «психологічний процес пізнання, що пов'язаний з відкриттям суб'єктивно нового знання» [2], має зв'язки також із мовою та мовленням. Діти оволодівають мовленням поступово, тому і засвоєння знань, накопичених у процесі розвитку нації, вимагає від них великих зусиль мислення.

Визначення системних зв'язків між фразеологічними одиницями, до складу яких входять колороніми, дає змогу виявити семантичні можливості даних лексем. Як компонент фразеологізму колоронім може виконувати номінативну, смислоутворювальну, смислорозрізювальну та атрибутивну функції. Національно-культурним компонентом семантики фразеологізму з колоронімом можна назвати таке його значення, яке відображає національно-культурні особливості суспільного та духовного життя народу, його світосприйняття, побут, психологію, а також специфіку історичного, культурного, економічного розвитку, національного фольклору, обрядів та звичаїв народу.

Багатство барв довкілля знаходить своє відображення в мові. Вживаються колороніми, як правило, в розмовній мові та мають ситуативний характер. Мовна ситуація, в якій вони були

вжиті, запам'ятовується яскраво і надовго, бо в запам'ятовуванні бере участь емоційна пам'ять, яка до певної міри може бути сильнішою за інші види. При сприйнятті на слух того чи іншого фразеологізму у слухача одразу виникають позитивні або негативні оцінки почутого, що безпосередньо впливає на його почуття. Колороніми створюють в уяві не прості образи, які виникають при сприйнятті слів, а жваві та яскраві, що зумовлено природою фразеологізмів. Образ, який породжує фраза з назвою кольору, дуже легко уявити. А здібність щодо зорового уявлення позитивно впливає на запам'ятовування. Таким чином, такі вислови розвивають і пам'ять.

Звичайно, не в усіх мовах існує однакова кількість назв на позначення кольору. Навіть деякі основні кольори спектра завжди мають окремі назви [2]. Досі вчені не можуть розробити загальну систему класифікації, за якою можна передбачати реакцію людей на різні кольори. А все через різноманіття існуючих культур, статі, віку, емоційного та психічного станів, особливості сприйняття, настрою у поєднанні з різними комбінаціями кольорів та їх вигляду — все це може продуктивно вплинути на реакцію та її інтенсивність. У молодіжній культурі спостерігається велика кількість різних тенденцій та факторів впливу. Субкультури, засновані на різних музичних напрямках, також обумовлюють створення особливих понять, термінів та фразеологізмів, що відображають світогляд мовців [9, 187]. Умовно можна розрізнити кольори з переважно позитивним та негативним символічним значенням. Фразеологізми, як мовні одиниці, відображають специфіку світосприйняття певного народу. І саме тому в іспанській та українській мовах позитивного або негативного символічного значення набувають різні кольори. Розглянемо деякі фразеологічні одиниці з колоронімами з їх відповідниками в іспанській та українській мовах.

Результати дослідження та обговорення.

Білий колір є ахроматичним і має значний емоційний та експресивний вплив на людський когнітивний процес. І в іспанській, і в українській мовах існує досить багато фразеологічних одиниць, які містять у собі колоронім «білий колір» (іспанською «blanco/a»). Білий колір у свідомості людини символізує щастя і радість. Проте саме білий колір, найчастіше, наділений негативним символічним значенням в іспанській та українській мовах: «estar blanco» — бути блідим; хоча: «ser blanco» — мати світлу шкіру, біла людина (для опису європеоїдного населення).

В українській мові доволі розповсюдженим є фразеологізм «як біль» (надзвичайно білий), та його антонім «як смола» (надзвичайно чорний). «На ній була обідрана поганенька спідничка та чорна сорочка, а схудле чепурне обличчя було як біль біле» (Б. Грінченко) [1, 314]; «З десять

скирт хліба палало, а до їх піднімався густий дим, то чорний, як смола, то білий, як осінній туман» (І. Нечуй-Левицький) [1, 314]. «Me quedé en blanco» — все вилетіло з голови; «estar sin blanca» — бути без грошей; «pasar la noche en blanco» — страждати від безсоння [10].

Багато негативних емоційних станів та відчуттів людини можуть бути виражені через чорний колір («negro/a»): «poner a alguien negro» — вивести з себе; «estar negro con» — бути похмурим; «suerte negra» — важка доля [10].

Чорний колір в українській мові також має переважно негативне символічне значення: «тримати в чорному тілі» — не потурати кому-небудь, бути вимогливим стосовно до когось. «Тримав [Юхим] її в найчорнішому тілі і водночас тремтів і божеволів від однієї думки, що хтось зазіхне на єдине його багатство — на вроду дружини» (В. Речмедін) [1, 284]. Дуже цікавим є фразеологізм з антонімічним значенням кольору «чорний» («negro») — «білий» («blanco»), відповідно в іспанській та українській мовах: «ser una oveja negra de la familia» — бути білою вороною [10].

Фіолетовий, бузковий колір іспанською «morado»: «ponerse morado» — дуже багато з'їсти. Досить цікаві варіації перекладу цього фразеологізму на українську мову: наїстися від пуза, задушити в пузі комара, набити черево, напхати пельку, укласти в копи [1, 188]. Проте вже без вживання колороніму: «От понаїдалися кавунів! Що називається, од пуза. Далі їсти вже нема змоги — нікуди» (В. Нестайко) [1, 188].

Рожевий колір — «rosa» в іспанській мові: «ver todo de color de rosa» — бачити у рожевому світлі (у рожевих фарбах, у рожевих окулярах), що означає сприймати щось ідеалізовано, у кращому вигляді. Наприклад: «Новий комуністичний побут ніяк не пасував до романтичної натури Миколи Хвильового, більше того, уявлення письменника-комуніста про революцію, що поставали не в занадто рожевому світлі, суперечили дійсності» (М. Чабан) [1, 292]. «Підбадьорений обіцянками Потьомкіна, Головатий все малював у рожевих фарбах, передбачаючи, що й сам матиме можливість дослужитися до високого чину» (С. Добровольський) [1, 280].

«Leer novela rosa» — читати жіночі романи [7]; «leer la prensa rosa» — читати жовту пресу.

В українській мові жовтий колір використовується для позначення недосвідченості та молодості. Фразеологізм «жовтодзьобе горобеня» або «жовтороте пташеня» вживається, коли мова йде про недосвідчену людину: «Що ти їй скажеш, коли воно ще курча пухнасте, горобеня жовтодзьобе» (О. Левада) [1, 9].

Зелений колір («verde» іспанською мовою) представлений такими фразеологізмами: «poner verde a sus espaldas» — ляпати язиком, критикувати, обмовляти (розголошувати щось, не три-

мати в таємниці) [6]. «Я так не люблю, не терплю тих, що надто язиком ляпають» (О. Корнійчук) [1, 165]. «A buenas horas mangas verdes» — бути невчасно, запізнитися.

Блакитний колір («azul» іспанською мовою) представлений такими фразеологізмами: «ser un príncipe azul» — принц на білому коні; «sangre azul» — блакитна кров, мати королівське походження [7].

Як бачимо, кольороназви при перекладі фразеологізмів не завжди співпадають в формі та значенні в українській та іспанській мовах.

Через велике розмаїття колоронімів інколи виникають складнощі у знаходженні їх в словниках. Більшість з них можна знайти в словниках, але не всі. Деякі з них можна зрозуміти досить просто, а деякі досить складно зрозуміти чи перекласти, оскільки зазвичай вони мають прихований зміст.

Колористика є частиною мовної картини світу. Неможливо при цьому чекати чіткої ідентичності кольорових картин різних народів. Різні слова в художніх текстах супроводжують країнознавчі фонові знання. Наприклад, назву роману панамського письменника Х. Беленьо «Luna Verde» дослівно перекладено «Зелений Місяць» [2]. В українського читача така назва не викликає жодних асоціацій. Для жителів Панами або Чилі — це символ надії, добрий знак, оскільки для них зелений колір втілює молодість і красу, символізує життєрадісність, а місяць пов'язаний із духовною сутністю людини, її характером, життям, долею. Відмінності лексики різних мов у сфері колоронімів очевидні.

Колороніми характеризують дії, що пов'язані з діяльністю людини в різних галузях («banco azul» — лава підсудних; «numeros rojos» — мати борг, мінус на рахунку), моральні якості людини («hombre negro» — злий, лихий, похмурий; «viejo verde» — розбещувач; «indiano de hilo negro» — жадібний), емоційні прояви людини («ponerle negro a uno» — дратувати, злити когось, або ображати, принижувати). Кольором в іспанській мові також можуть виражатися явища (зокрема і природні) та називатися дії («esa es (la) mas negra» — зазнати поразки, все погано; «blanco de burlas» — бути посміховищем; «estar sin blanca» — не мати грошей; «viento blanco» — штормовий вітер зі снігом) [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Символічне значення кольору безпосередньо впливає на розуміння та кінцевий переклад фразеологічних одиниць, які є одним з головних інструментів при створенні художнього твору. Таким чином, дослідження, вивчення та осягнення колоронімів має стати перманентним процесом в роботі перекладача, який прагне до більш чіткого розуміння тексту.

Отже, в іспанських та українських фразеологізмах лексеми на позначення кольорів можуть

вживатися як в прямому, так і в переносному значеннях. Переносне значення колористичного компонента фразеологічної одиниці може пов'язуватися з символікою того чи іншого кольору. Оцінка людиною кольорів має прояв не тільки в їх номінації, але й у їх переносному

використанні. Колороніми є справжньою оздобою мови, одним з невичерпних джерел створення образності, вони являють собою невід'ємний елемент передання емоційно-психологічного стану людини за допомогою мовних засобів з емотивним навантаженням.

ДЖЕРЕЛА

1. Калашник В.С. Словник фразеосемантичних синонімів української мови / В.С. Калашник, Ж.В. Колоїз. — 3-є вид., допов. — К.: Довіра, 2006 — 349 с.
2. Ковальська І.В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / І.В. Ковальська. — К., 2001. — 19 с.
3. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту / І.М. Кочан. — 2-ге видання, Київ: Знання, 2008. — 423 с.
4. Лягіна І.А. Колороніми в структурі англійських фразеологізмів / І.А. Лягіна // Наукові записки. — Випуск 13. — Київ, 2010. — 429 с.
5. Виноградов В.С. Варьирование испанских фразеологических единиц как лингвокультурологическая проблема / В.С. Виноградов // Степановские чтения. Проблемы вариативности в романских и германских языках: тез. докл. и сообщ. Международной конференции. М.: РУДН, 2001. — 7–9 с.
6. Испанско-русский фразеологический словарь. 30 000 фразеологических единиц / Э.И. Левинтова, Е.М. Вольф, Н.А. Мовшович, И.А. Будницкая. — М.: Русский язык, 1985 г. — 1080 с.
7. Симеонова С. Словарь испанской разговорной речи / Славка Симеонова. — М.: УРСС, 2001.
8. Фирсова Н.М. Некоторые проблемы типологии языковой вариативности испанского языка // Иностранные языки в аспекте лингвопрагматики. — М.: РУДН, 1991. — 11–17 с.
9. Чернецька Н.В. Жаргонна метафоризація як засіб реалізації творчого потенціалу мовлення в студентському іспаномовному середовищі / Н.В. Чернецька // Актуальні питання іноземної філології: зб. наук. праць, № 4 / Луцьк, 2016. — 183 с.
10. Emilio Lorenzo. Consideraciones sobre la lengua coloquial / Editorial Karpos, S. A., Madrid, 1977. — 180 с.

REFERENCES

1. Kalashnyk, V. S., Koloiz, Zh. V. (2006). Slovyk frazeosemantychnykh synonymiv ukrainskoi movy [Ukrainian Dictionary of Phraseological and Semantic Synonyms]. 3-ye vyd., dopov. K., Dovira, 349.
2. Kovalska, I. V. (2001). Kolorystyka yak perekladoznavcha problema (na materialy ukrainskykh i anhlo-movnykh khudozhnykh tekstiv) [Colouring as a Problem in Text Translation]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.16 "Perekladozdavstvo" / I. V. Kovalska. K., 19.
3. Kochan, I. M. (2008). Linhvistychnyi analiz tekstu [Linguistic Analysis of a Text], 2-he vydannia, Kyiv, Znannia, 423.
4. Lyahina, I.A. (2010). Koloronimy v strukturi anhliiskyykh frazeolohizmiv [Colour Terms in a Structure of English Phraseological Units]. Naukovi zapysky: vypusk 13, Kyiv, 429.
5. Vinogradov, V. S. (2001). Variovanie ispanskikh frazeolohycheskikh yedynits kak lingvokulturologicheskaiya problema [Variation of Spanish Phraseological Units as a Linguistic Problem]. Stepanovskie chteniia. Problemy variatyvnosti v romanskikh y germanskikh yazykakh. Tez. dokl. i soobshch. Mezhdunarodnoi konferentsii. M., RUDN, 7–9.
6. Levyntova, E. I., Volf, Ye. M., Movshovych, N. A., Budnitskaia, I. A. (1985). Ispansko-russkii frazeologicheskii slovar [Spanish-Russian Phraseological Dictionary]. M., Russkii yazyk, 1080 p.
7. Simeonova, Slavka (2001). Slovar ispanskoi razgovornoj rechi [Dictionary of Spanish Coloquial Speech]. Slavka Simeonova. M., URSS.
8. Firsova, N. M. (1991). Nekotorye problemy tipologii yazykovoi variativnosti ispanskogo yazyka [Some Problems in Typology of Spanish language Variation]. Inostrannyye yazyki v aspekte lingvoprahmatiki. M., RUDN, 11–17.
9. Chernetska, N. V. (2016). Zharhonna metaforyzatsiia yak zasib realizatsii tvorchoho potentsialu movlennia v studentskomu ispanomovnomu seredovyshchi [Slangy Metaphorization as Means of Creative Speech' Potential Realization in a Student Spanish Language Environment]. // Aktualni pytannia inozemnoi fiololohii: zb. nauk. prats, № 4 / Lutsk, 183.
10. Emilio, Lorenzo (1977). Consideraciones sobre la lengua coloquial [Consideration of Coloquial Speech]. Editorial Karpos, S. A., Madrid. — 180.